

หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์สำหรับโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์

Principles of Research Ethics in Human Subjects for Communication Research Projects.

จิตติ วิทยาสรรณะ. วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต.

Thiti Vitayasarana. College of Communication Arts, Rangsit University.

Email: thiti.v@rsu.ac.th

Received: 24 December 2022 ; Revised 9 January 2023 ; Accepted 8 March 2023

บทคัดย่อ

บทความเรื่องหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์สำหรับโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการพิจารณาโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ที่เป็นมนุษย์ เช่น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้ส่งสาร หรือผู้รับสารให้ได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อศักดิ์ศรีสิทธิและความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยดังกล่าว ซึ่งเป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อันประกอบไปด้วยหลักสำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรกหลักความเคารพในบุคคล (Respect for person) คือ การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ประการที่สองหลักคุณประโยชน์ (Benefit) คือ ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการวิจัยกับผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ชุมชนหรือสังคมในภาพรวม และประการสุดท้ายหลักความยุติธรรม (Justice) คือ การพิจารณาคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยด้วยวิธีการที่เป็นธรรมไม่อคติรวมทั้งการกระจายผลประโยชน์และความเสี่ยงจากการดำเนินโครงการวิจัยอย่างเท่าเทียมกัน

Abstract

The objective of the article on human research ethics for communication research project is to present guideline for considering a research project in Communication Arts related to human participants in the research project, such as research studies on senders or receivers to realize the responsibility for the dignity, rights and safety of the participants in the research project. This guideline is in line with human research ethics, which consists of three main principles. Firstly, the principle of respect for persons focuses on the participants' dignity in the research project. Secondly, the principle of beneficence involves an overall advantage of the community and society. Finally, the principle of justice emphasizes the selection of research participants, who are provided risks and benefits with equity and equality.

ความนำ

อาจกล่าวได้ว่าหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เป็นแนวคิดและหลักการปฏิบัติที่ค่อนข้างใหม่สำหรับการศึกษาวิจัยทางด้านนิเทศศาสตร์ ซึ่งหมายรวมถึงโครงการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ทั้งหลายด้วยเนื่องจากเป็นหลักการที่กำเนิดขึ้นมาเพื่อรองรับสิทธิมนุษยชนของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทางด้านแพทยศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพในต่างประเทศเป็นหลักมากกว่า 50 ปีแล้ว สำหรับประเทศไทยได้ริเริ่มโดยกระทรวงสาธารณสุขและคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยของรัฐ 9 แห่ง ที่ได้ตอบรับและนำหลักการและแนวคิด ดังกล่าวมาปฏิบัติโดยได้กำหนดหลักเกณฑ์แนวทางการทำวิจัยในมนุษย์แห่งชาติเผยแพร่มาไม่น้อยกว่า 20 ปี ถึงแม้ว่าโครงการวิจัยทางด้านนิเทศศาสตร์อาจมิได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้เข้าร่วมวิจัยทางกายภาพแต่ก็อาจส่งผลกระทบต่อทางด้านจิตใจ สถานภาพทางสังคม เช่น อาจถูกตีตราจากสังคม หรือ อันตรายทางกฎหมาย เช่น อาจถูกจับกุมดำเนินคดี เป็นต้น ดังนั้นในบทความนี้จึงพยายามนำเสนอหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เพื่อเป็นแนวทางการพิจารณาให้ผู้ดำเนินโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ตามหลักการสำคัญ 3 ประการที่บัญญัติไว้ในรายงานเบลมอนต์ (Belmont Report) ซึ่งเป็นขอบเขตของการนำเสนอบทความวิชาการในครั้งนี้ ประกอบไปด้วย (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564: หน้า 14 – 31) ประการแรกหลักความเคารพในบุคคล (Respect for person) ประการที่สองหลักคุณประโยชน์ (Benefit) และประการสุดท้ายหลักความยุติธรรม (Justice)

จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์พัฒนาการจากตะวันตกสู่ประเทศไทย

ในปัจจุบันประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วมีกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในหลายๆ ด้าน รวมทั้งด้านการทำวิจัยในมนุษย์และสัตว์ทดลอง ประเทศที่พัฒนาแล้วเหล่านี้ พยายามออกกฎระเบียบและแนวปฏิบัติในการทำวิจัยในมนุษย์ และผลักดันให้ประเทศกำลังพัฒนาปฏิบัติตาม เช่น การผลิตยาหรือการจดสิทธิบัตรยา การตีพิมพ์ผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวกับการทำวิจัยในมนุษย์ จำเป็นจะต้องได้รับการเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ก่อน จึงจะสามารถจดสิทธิบัตรยาหรือตีพิมพ์ได้ เป็นต้น นอกจากนี้ได้มีการประชุม สัมมนา หลายครั้งทั้งในประเทศที่พัฒนาและกำลังพัฒนา พร้อมทั้งมีประกาศหลักเกณฑ์เกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ที่แพร่หลายและ เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกคือปฏิญญาเฮลซิงกิโดยแพทยสมาคมโลก (World Medical Association Declaration of Helsinki) ฉบับแรกประกาศที่เมืองเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ ปี พ.ศ. 2507 เนื่องจากวิทยาการและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาแพทยสมาคมโลก จึงได้ประชุมเพื่อพัฒนาคำประกาศนี้อีกหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายเมื่อเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2543 ที่สกอตแลนด์ และยังมีคำประกาศอื่นๆ อีกมากที่มีหลักสำคัญคือการปกป้องศักดิ์ศรี สิทธิ ความปลอดภัย และความเป็นอยู่ที่ดีของอาสาสมัคร (volunteer) หรือผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย (participant) (ธาดา สืบหลินวงศ์, 2551 : หน้า 1)

สำหรับประเทศไทยภายใต้การดำเนินงานของกระทรวงสาธารณสุขและคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยของรัฐ 9 สถาบัน ได้มีการประชุมสัมมนาขึ้นที่คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหลายครั้ง และร่วมกันจัดตั้งเป็นชมรมจริยธรรมการวิจัยในคนในประเทศไทย (Forum for Ethical Review Committees in Thailand หรือ FERIT) เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานส่งเสริมจริยธรรมการวิจัยในคน และได้จัดตั้งคณะทำงานเพื่อร่างหลักเกณฑ์แนวทางการทำวิจัยในมนุษย์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติระดับชาติ โดยได้นำเอาแนวทางจริยธรรมการวิจัยในคน ตามปฏิญญาเฮลซิงกิของแพทยสมาคมโลก แนวทางการดำเนินการสำหรับคณะกรรมการด้านจริยธรรม ขององค์การอนามัยโลก แนวทางด้านจริยธรรมการวิจัยของสภาองค์กรนานาชาติด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ (Council for International Organizations of Medical Science หรือ CIOMS)

แนวทางจริยธรรมการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ (Ethical Conduct for Research Involving Humans) ของ ประเทศแคนาดาซึ่งหลักเกณฑ์แนวทางจริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์แห่งชาติได้ตีพิมพ์เผยแพร่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 และปรับปรุงเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2550 ในขณะเดียวกันสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ก็ได้จัดทำแนวทางจริยธรรมวิจัยในคน หรือที่เกี่ยวข้องกับคนขึ้นในปี พ.ศ. 2555 และมีการปรับปรุงล่าสุดในปี พ.ศ. 2564 (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564 : หน้า 10 – 11) เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยได้เกิดความเข้าใจในหลักจริยธรรมและแนวทางปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์กับการดำเนินโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกสาขาวิชารวมทั้งสาขาวิชาทางด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย

หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์สำหรับโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์

การศึกษาริชาวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่มุ่งศึกษาถึงองค์ประกอบการสื่อสารด้านผู้ส่งสารและผู้รับสารซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยที่เป็นมนุษย์นั้นการเรียนรู้ในเรื่องการรักษาสิทธิของผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 2 กลุ่ม ก็เพื่อป้องกันการละเมิดและการลิดรอนสิทธิดังกล่าว อาจจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตามจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยหลักการสากลที่ใช้เป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานที่ได้รับการยอมรับในระดับโลกรวมถึงประเทศไทยด้วย ได้แก่ หลักการที่บัญญัติไว้ในรายงานเบลมอนต์ (Belmont Report) ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการพิจารณา ด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทั้งด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ ด้านสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์รวมทั้งด้านนิเทศศาสตร์ ประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564 : หน้า 14 – 31), (วิชัย โชควิวัฒน์, 2551 : หน้า 3 – 7), (ธาดา สืบหลินวงศ์, 2551 : หน้า 4), (ไวพจน์ จันทริมิเลื่อง, 2562 : หน้า 5)

1. หลักความเคารพในบุคคล (Respect for person)

หลักความเคารพในบุคคล คือ การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อันประกอบไปด้วย

1.1. เคารพในความสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองของแต่ละบุคคลโดยปราศจากการแทรกแซง แสดงโดยการขอความยินยอม โดยการให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และให้บุคคลตัดสินใจอย่างอิสระ ปราศจากการข่มขู่ บังคับ ให้สินจ้างรางวัล หรือกดดันโดยวิธีต่าง ๆ (respect for free and informed consent without coercion, undue influence and unjustifiable pressure)

1.2. เคารพในความเป็นส่วนตัวและการเก็บรักษาความลับของผู้เข้าร่วมการวิจัย (respect for privacy and confidentiality)

1.3. เคารพในความเป็นบุคคลอ่อนด้อย เปราะบาง (respect for vulnerable persons)

2. หลักคุณประโยชน์ (Benefit)

หลักคุณประโยชน์ คือ คุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการวิจัยกับผู้เข้าร่วมการวิจัย ชุมชนหรือสังคมในภาพรวม ประกอบไปด้วยหลักการ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือ การก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการวิจัยให้เหลือน้อยที่สุด และประการที่สอง คือ ต้องไม่ก่อให้เกิดอันตรายทั้งร่างกายและจิตใจของผู้เข้าร่วมการวิจัย รวมถึงชุมชนหรือสังคมด้วย

3. หลักความยุติธรรม (Justice)

หลักความยุติธรรม ในที่นี้หมายถึงการพิจารณาคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยด้วยวิธีการที่เป็นธรรมไม่อคติหรือเกิดความลำเอียงนอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการกระจายผลประโยชน์และความเสี่ยงที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยจะได้รับจากการดำเนินโครงการวิจัยอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกันอีกประการหนึ่งด้วย

หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ว่าด้วยหลักการเคารพในบุคคล

สำหรับหลักการเคารพในบุคคลที่เป็นแนวทางในการพิจารณาโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564 : หน้า 15 – 25)

1. การเคารพว่าบุคคลสามารถตัดสินใจได้ด้วยตัวเองด้วยการขอความยินยอม

ในการขอความยินยอมให้บุคคลใดๆ ตัดสินใจเป็นผู้เข้าร่วมวิจัยหรือเป็นกลุ่มตัวอย่างในโครงการวิจัยทางด้านนิเทศศาสตร์ เริ่มต้นตั้งแต่การติดต่อครั้งแรกจนตลอดระยะเวลาของการศึกษาวิจัยนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ดังต่อไปนี้ (นุสรา ไทยวัชร, 2552 : หน้า 59), (ทิพิชา ไปษยานนท์, 2552 : หน้า 29), (วิชัย โชควิวัฒน์, 2551 : 8 – 10), (ธาดา สืบหลินวงศ์, 2551 หน้า 7 – 10), (คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2559 หน้า 41 – 42), (สุนีย์ กัลยาจิตร, 2563 : หน้า 18)

1.1 การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อประกอบการตัดสินใจให้การยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัยนั้น ผู้วิจัยจะต้องให้ข้อมูลรายละเอียดอย่างชัดเจนครบถ้วนโดยไม่ปิดบังซ่อนเร้น หรือหลอกลวงได้แก่วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย ความเสี่ยงและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ รวมทั้งวิธีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยหรือกลุ่มตัวอย่าง และบุคคลผู้รับผิดชอบโครงการวิจัย เป็นต้น

1.2 การจัดทำเอกสารเพื่อขอความยินยอมต้องมุ่งให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยผู้วิจัยจะต้องเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมกับคุณลักษณะทางประชากรของผู้จะเข้าร่วมโครงการวิจัย เช่น ระดับอายุ ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรหลีกเลี่ยงคำศัพท์ทางวิชาการที่ยากแก่ความเข้าใจ ในขณะเดียวกันผู้วิจัยที่เป็นผู้ขอความยินยอมต้องเปิดโอกาสให้มีการซักถามรายละเอียดต่างๆ จนเป็นเป็นที่พอใจโดยไม่เร่งรัดให้ลงนามในเอกสารให้ความยินยอมดังกล่าว

1.3 การเชิญชวนให้บุคคลเข้าร่วมการวิจัยต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ โดยการเชิญชวนดังกล่าวต้องปราศจากการบังคับข่มขู่หรือกดดันอันไม่สมเหตุสมผล เช่น ผู้ดำเนินโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์เป็นอาจารย์ผู้สอน และผู้เข้าร่วมวิจัยที่เป็นนักศึกษาในสาขาหรือคณะวิชาเดียวกันก็ยิ่งต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ นอกจากนี้การเชิญชวนเข้าร่วมโครงการวิจัยที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยจะได้รับเงินชดเชยในเรื่องการเสียเวลาหรือค่าเดินทาง ต้องเป็นไปอย่างเหมาะสมมิใช่เป็นการชักจูงใจเกินเหตุ เป็นต้น

2. การเคารพความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับ

2.1 ความเป็นส่วนตัวในที่นี้ หมายถึง สิทธิของบุคคลที่เข้าร่วมการวิจัยโดยมิให้ถูกแทรกแซงหรือการก้าวกาล่งของบุคคลอื่น ในการเคารพความเป็นส่วนตัวของผู้เข้าร่วมการวิจัยนั้น ผู้ดำเนินโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ สามารถปฏิบัติได้ โดยประการแรกการขออนุญาตเข้าพบอย่างเหมาะสม จัดสถานที่พบปะเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นเอกเทศปลอดจากการล่วงรู้จากบุคคลอื่น ประการที่สองไม่แอบสังเกตหรือบันทึกพฤติกรรมที่เป็นเรื่องส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมการวิจัย ประการที่สามไม่เข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลโดยไม่ได้รับการอนุญาตยกเว้นแต่ข้อมูลนั้นเป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณะแล้ว

2.2 การรักษาความลับ หมายถึง ความลับของข้อมูลที่ได้จากผู้เข้าร่วมการวิจัยยินยอมให้มาแล้วนั้นผู้วิจัยจะต้องเก็บรักษาไว้มิให้เกิดการรั่วไหลไปถึงผู้ไม่มีสิทธิในการล่วงรู้ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมการวิจัยอาจอยู่ในรูปแบบเอกสาร เช่น แบบบันทึกข้อมูล เอกสารให้ความยินยอม สื่อบันทึกภาพหรือเสียง รวมทั้งหลีกเลี่ยงการบันทึกข้อมูลที่สามารถระบุตัวบุคคลได้ เช่น หมายเลขโทรศัพท์ ที่อยู่ เป็นต้น โดยมีมาตรการรักษาความลับการเก็บเอกสารบันทึกข้อมูลไว้ในตู้ที่มีกุญแจล็อกจะเปิดได้เฉพาะผู้ที่ได้รับมอบหมาย ในส่วนของข้อมูลที่เก็บในคอมพิวเตอร์ต้องมีการตั้งรหัสผ่านสำหรับเปิดเครื่องหรือเข้ารหัสไฟล์ข้อมูล อีกทั้งต้องแจ้งผู้เข้าร่วมการวิจัยด้วยว่านอกเหนือจากผู้วิจัยแล้วบุคคลอื่นอาจเข้าถึงข้อมูลได้ เช่น คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย หรือผู้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัย เป็นต้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยต้องระบุว่า ข้อมูลที่ได้รับจากผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยจะถูกทำลายหลังจากสิ้นสุดโครงการวิจัยอย่างไร ในระยะเวลาใดอย่างชัดเจน

3. การเคารพกลุ่มบุคคลเปราะบาง

กลุ่มบุคคลเปราะบาง หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ไม่สามารถปกป้องตัวเองได้อย่างเต็มที่ที่มีความจำเป็นต้องพึ่งพิงผู้อื่นหรือไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเป็นอิสระหรือตัดสินใจด้วยตัวเอง โดยเกิดจากปัจจัย 4 ประการ คือ ประการแรกปัจจัยด้านร่างกายจิต หรือสติปัญญา เช่น เด็กและเยาวชน, ผู้สูงอายุ เป็นต้น ประการที่สองปัจจัยรอบข้างที่ทำให้การตัดสินใจไม่เป็นอิสระ เช่น นักโทษ ผู้ต้องขัง เยาวชนในสถานพินิจ เป็นต้น ประการที่สามปัจจัยเชิงความสัมพันธ์ตามลำดับ ชั้นยศ และตำแหน่งที่ต่ำกว่าผู้ดำเนินโครงการวิจัย เช่น นักเรียน นิสิต นักศึกษา ทหารเกณฑ์ เป็นต้น และประการสุดท้ายปัจจัยด้านสถานภาพทางสังคม การศึกษา และทรัพยากร เช่น กลุ่มชนชายขอบ ผู้อพยพ ผู้เป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ ชนกลุ่มน้อย กลุ่มรักร่วมเพศ ผู้ให้บริการทางเพศ และผู้ติดยาเสพติด เป็นต้น

สำหรับโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่ประสงค์จะศึกษาในกลุ่มเปราะบางดังกล่าวข้างต้น มีประเด็นต่างๆ ที่จำต้องพึงระลึกไว้เสมอ คือ ต้องมีเหตุผลสำคัญจำเป็นอันหลีกเลี่ยงมิได้ที่จะต้องศึกษาวิจัยในกลุ่มนี้ ต้องให้ความเคารพในสิทธิของผู้เยาว์ และผู้ด้อยโอกาสในการสมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีผู้จะเข้าร่วมการวิจัยที่เป็นผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมจากบิดา มารดา หรือผู้ปกครองตามกฎหมายโดยได้รับข้อมูลโครงการวิจัยอย่างครบถ้วน นอกจากนี้การออกแบบการวิจัยต้องเลือกใช้วิธีการวิจัยที่เหมาะสมกับกลุ่มเปราะบางนั้นๆ รวมทั้งต้องระมัดระวังอันตรายที่อาจเกิดขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้เข้าร่วมการวิจัยอย่างเข้มข้น

หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ว่าด้วยหลักคุณประโยชน์

สำหรับหลักคุณประโยชน์ที่เป็นแนวทางในการพิจารณาโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ ประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 2 ประการ ดังต่อไปนี้ (คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2559 : หน้า 43 – 44), (ธาดา สืบหลินวงศ์, 2551 : หน้า 14 – 16), (วิชัย โชควิวัฒน์, 2551 : หน้า 5 – 6), (สุณีย์ กัลยະจิตร, 2563 : หน้า 21 – 23)

1. ประเด็นเรื่องความเสี่ยงของโครงการวิจัย หมายถึง โอกาสและขนาดความรุนแรงของอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมวิจัย ชุมชนหรือสังคมโดยความเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายนั้นอาจประเมินได้จากประเด็นที่ศึกษาวิจัย คุณลักษณะผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย รวมทั้งการเข้าถึงตัวบุคคลผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และมาตรการรักษาความลับ โดยผู้ดำเนินโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์จำต้องระมัดระวังให้เกิดความเสี่ยงน้อยที่สุด และมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุด มิฉะนั้นอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้เข้าร่วมวิจัยทางด้านจิตใจ เช่น เกิดความอับอาย จากการสัมภาษณ์ในเรื่องที่เคยถูกข่มขืน หรือในเรื่องติดเชื้อมีเชื้อเอชไอวี เป็นต้น นอกจากนี้ยังอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสถานภาพทางสังคม เช่น ถูกสังคมตีตราในกรณีผู้เข้าร่วมการวิจัย เป็นผู้ต้องขังหรือเยาวชนในสถานพินิจ เป็นต้น และอันตรายทางกฎหมาย เช่น อาจถูกจับกุมหากพฤติกรรมกระทำผิดกฎหมายรั่วไหล เป็นต้น

สำหรับการจัดระดับความเสี่ยงที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับแรกแทบไม่มีความเสี่ยง (negligible risk) หมายถึงโครงการวิจัยที่อาจก่อให้เกิดความไม่สะดวกเท่านั้น เช่น การศึกษาวิจัยที่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ และเก็บรวบรวมข้อมูลทางออนไลน์ เป็นต้น ระดับที่สอง คือ ความเสี่ยงต่ำ (minimal risk) เช่น การศึกษาวิจัยที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม เป็นต้น โดยประเด็นคำถามต้องไม่เป็นเรื่องที่อ่อนไหว และผู้เข้าร่วมวิจัยต้องไม่เป็นกลุ่มเปราะบาง เป็นต้น ระดับสุดท้าย คือ มีความเสี่ยงเกินความเสี่ยงต่ำ (more than minimal risk) เช่น โครงการวิจัยที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่นเดียวกับ ความเสี่ยงระดับต่ำ แต่ศึกษาในเรื่องที่อ่อนไหว เช่น รสนิยมทางเพศ, การต่อต้านความเชื่อของชุมชน เป็นต้น รวมทั้งการศึกษารวบรวมข้อมูลในกลุ่มเปราะบาง

2. ประเด็นเรื่องคุณประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการดำเนินการวิจัย ประกอบไปด้วยผลประโยชน์โดยตรงต่อผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย เช่น การศึกษาวิจัยเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ฐิติ วิทยสธนะ, 2560 : หน้า 102 – 120) โดยข้อค้นพบจากโครงการวิจัยดังกล่าว ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระนิสิตผู้เข้าร่วมวิจัย กล่าวคือ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถนำกลยุทธ์การสื่อสารไปพัฒนาวิธีการเผยแพร่ธรรมะได้ในอนาคต เป็นต้น นอกจากนี้โครงการวิจัยอาจก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน หรือสังคมในภาพรวม เช่น โครงการวิจัยเรื่องแนวคิด นโยบาย และแนวโน้มการบริหารจัดการสถานียุทธศาสตร์ชุมชนในประเทศไทย (พรณรงค์ พงษ์กลาง, 2562 : หน้า 60 – 72) โดยข้อค้นพบจากโครงการวิจัยดังกล่าวก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบาย และมาตรการสนับสนุนยุทธศาสตร์ชุมชนให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต เป็นต้น สำหรับการประเมินความเสี่ยงและผลประโยชน์จากโครงการวิจัยนั้น ควรให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยจะได้รับสูงสุดและมีความเสี่ยงต่ำที่สุด อย่างไรก็ตามกรณีโครงการวิจัยที่มุ่งเน้นเพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ ผลประโยชน์อาจมีได้ตกอยู่กับผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยโดยตรงแต่อาจเกิดประโยชน์ต่อชุมชนหรือสังคมในภาพรวม ดังนั้นในการออกแบบการวิจัยจึงต้องรัดกุม มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้คุ้มค่ากับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น

หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ว่าด้วยหลักความยุติธรรม

สำหรับหลักความยุติธรรมที่เป็นแนวทางในการพิจารณาโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ประกอบไปด้วยสาระสำคัญต่อไปนี้ (ธาดา สืบหลินวงศ์, 2551 : หน้า 17 – 18), (ทิพิชา โปษยานนท์, 2552 : หน้า 48 – 50), (วิชัย โชควิวัฒน์, 2551 : หน้า 6 – 13), (สุนีย์ กัลยະจิต, 2563 : หน้า 24 – 25), (ไวยพจน์ จันทร์วิมลเรือง, 2562 : หน้า 16)

1. ประเด็นที่ว่าด้วยการกระจายความยุติธรรม (distributive justice) หมายถึง การกระจายผลประโยชน์และความเสี่ยงที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยจะได้รับอย่างเท่าเทียมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพิจารณาคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัยต้องมีความเที่ยงธรรม ปราศจากอคติทางสังคม เชื้อชาติ ชนชั้นพันธุ์ สถานะทางเศรษฐกิจ เพศสภาพ และวัฒนธรรมที่ฝังรากในสังคม เป็นต้น

2. ความยุติธรรมในการคัดเลือกผู้จะเข้าร่วมการวิจัยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ระดับ คือ ความยุติธรรมระดับปัจเจกบุคคล ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบวิธีวิจัยอย่างเคร่งครัดและเป็นธรรม โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังกล่าวคือไม่นำเสนอผลประโยชน์ให้กับผู้จะเข้าร่วมการวิจัยที่ตนเองชื่นชอบ และไม่คัดเลือกผู้จะเข้าร่วมการวิจัยที่ผู้วิจัยมีอคติให้เข้าร่วมโครงการวิจัยที่มีความเสี่ยง ในขณะที่ความยุติธรรมระดับกลุ่มบุคคล ชุมชนหรือสังคมนั้นผู้วิจัยจะต้องแยกแยะความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้จะเข้าร่วมการวิจัยที่สมควรและไม่สมควรถูกคัดเลือกอย่างชัดเจน เช่น การคัดเลือกกลุ่มคนที่มีฐานะยากจนเข้าร่วมการวิจัย เนื่องจากถูกชักจูงได้ง่ายจัดการได้ง่าย ด้วยการตอบแทนเป็นจำนวนเงินไม่มากนัก ย่อมขัดต่อหลักความยุติธรรม เป็นต้น

ความส่งท้าย

การนำเสนอบทความวิชาการดังกล่าวนี้เพื่อเป็นแนวทางการพิจารณาสำหรับผู้ดำเนินการวิจัย ด้านนิเทศศาสตร์ให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดทำข้อเสนอโครงการวิจัยได้อย่างละเอียดรอบคอบและคำนึงถึงศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทั้งในมิติของการเคารพในบุคคล มิติของการพิจารณาถึงคุณประโยชน์และมิติของความยุติธรรมได้อย่างครบถ้วน และเมื่อดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นผลการวิจัยก็จะเป็นที่ยอมรับในสังคมและแวดวงวิชาการด้านนิเทศศาสตร์สืบต่อไป

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2559). *นโยบายแห่งชาติและแนวทางปฏิบัติการวิจัยในมนุษย์ พ.ศ. 2558*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐิติ วิทยสรณะ. (2560). *กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย*. *นิเทศศาสตร์ปริทัศน์*, 20(2) : 102-122.
- ทิพิชา ไปษยานนท์ (2552). *แนวทางจริยธรรมสากลสำหรับการวิจัยในมนุษย์ขององค์การสากลด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการคุ้มครองการวิจัยในมนุษย์.
- ธาดา สืบหลินวงศ์. (2551). *แนวทางจริยธรรมการทำวิจัยในคนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุสรา ไทยธวัช. (2552). *จริยธรรมในการวิจัยการดูแลสุขภาพ ในประเทศกำลังพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการคุ้มครองการวิจัยในมนุษย์.
- พรณรงค์ พงษ์กลาง. (2562). *แนวคิดนโยบายและแนวโน้มการบริหารสถานี่โทรทัศน์ชุมชนในประเทศไทย*. *วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์*, 23(1) : 60 – 72.
- วิชัย โชควิวัฒน์. (2551). *รายงานเบลมอนด์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการคุ้มครองการวิจัยในมนุษย์.
- ไวพจน์ จันทวิเมธียง. (2562). *วิวัฒนาการของจริยธรรมการวิจัยและหลักจริยธรรมการวิจัยพื้นฐาน*. ปทุมธานี: สำนักงานจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิตสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2564). *แนวทางจริยธรรมการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์*. กรุงเทพฯ: อาร์ตแอนด์พาร์ทอพเดท.
- สุนัย กัลยะจิตร. (2563). *จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์*. ปทุมธานี: สำนักงานจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต.